

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Kitap Değerlendirmesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2):299-302

Geliş Tarihi:29.07.2019

Kabul Tarihi:27.12.2019

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI CEZA HUKUKU UYGULAMASI

Said Nuri AKGÜNDÜZ

İstanbul: Rağbet Yayınları, 1. Baskı, 2017, 263, Isbn 978 605 9475 211

Hasan ŞAHİN *

İslam dininin toplumsal alandaki tezahürlerinden olan ceza hukuku, az sayıdaki değişmez kurallar bir tarafta tutulduğunda dinamik bir yapıya sahiptir. Hadler, kısas ve kefaretlar dışında büyük çoğunluğu yere, zamana ve örf'e göre yeniden yorumlanan, maslahat prensibi gereği devlet idaresine geniş yetkiler tanıyan bir yapıya sahip olan İslam ceza hukuku alanında Osmanlı devleti, uygulamada görmezden gelinemeyecek büyük bir tecrübe sunmaktadır. O gerek altı asırlık ömrü gerekse devasa bir yüz ölçümünde bu hukuku uygulaması açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Ancak Osmanlı devleti ceza hukuku uygulamalarında özellikle son iki asrında büyük bir kırılma yaşanmıştır. İkili hukuk sisteminin de etkisiyle karmaşık bir dönem ele alan *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması* isimli eser bir İslam hukuku öğretim üyesi tarafından önce doktora çalışması olarak hazırlanmış ve daha sonra müstakil bir eser olarak neşredilmiştir.

Şekil olarak bakıldığında kitabın baskısı kaliteli ve yazıları okunaklıdır. Dipnotlarda kullanılan yazı büyüklüğünün biraz daha artırılması dikkatli okuyucular için faydalı olabilirdi. Çalışma doktora çalışması olarak hazırlanmasına rağmen anlatım, akademik dilini korumakla birlikte yalın ve anlaşılırdır. Gereksiz ayrıntıdan kaçınılmış ve konular yeterli düzeyde örneklendirilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniv. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalı. hsahin@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7585-994X>.

Eserde tarama endeksinin olmayışı belki de görebildiğimiz tek eksikliklerdir. Bunun dışında başlıklandırma, giriş, konunun sunumu, dipnot, kaynak gösterimi gibi hususlarda titiz davranıldığı görülmektedir. Sonuçlara ulaşırken bilgilerin arşiv belgeleri ve mahkeme evrakları gibi birinci el kaynaklardan derlenmesi de eserin özgünlüğü açısından önemli bir parametredir. Zira arşiv belgeleri ve mahkeme kayıtları araştırmacılar için yorucu ve zaman alıcı belgelerdir.

İçerik olarak incelendiğinde, bir giriş ve dört ana bölümden oluşan eserde Tanzimat öncesi Osmanlı Ceza Hukuku uygulamaları genel olarak sunulmakta, Tanzimat dönemi ve sonrası ise kaynaklar, adliye teşkilatı, suç ve cezalar olmak üzere alt başlıklarda detaylandırılmaktadır. Son bölümde ise Tanzimat dönemi ceza hukuku uygulamalarının genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Yazara göre Osmanlı hukukunun iki ana kaynağı din ve örfdür. Dinin yorum imkânı verdiği veya genel hatlarını çizerek içeriğini insan iradesine bıraktığı hukuki alanlarda ise Osmanlı kanunnameleri maslahat merkezli bir yaklaşım sergilemenin yanında büyük oranda yine İslam hukuku mirasından önemli ölçüde yararlanmışır (s. 37).

Muhakeme usulüne bakıldığında Osmanlı ceza hukukunda davalar tek celsede ve çabuk icra edilmektedir. Avukatlık müessesesinin bulunmaması, davaların çabuk ve az masrafla görülmesi yazara göre Osmanlı ceza hukukunun olumlu yanları olarak zikredilmektedir. Hatta bu durumun batılı hukukçular tarafında da dikkate değer bulunduğu ifade edilir (s. 45).

Osmanlı'da ölüm cezalarının padişah tarafından onaylanmadan icra edilmemesi dikkat çekicidir (s. 55). Bu ayrıntı, şeri cezaların uygulanışındaki titizlik açısından önemlidir.

Eserde Osmanlı Devleti tarihi boyunca had cezaları konusunda yaygın bir tatbikat sahası bulunmadığı, Tanzimat sonrası ise neredeyse hiç had cezası verilmediği zikredilmektedir (s. 234). Bu durum Osmanlı Devletinin had cezalarını uygulama konusunda zayıf kaldığı şeklinde anlaşılabilir. Ancak burada Osmanlı hukukunun Hanefi mezhebi merkezli bir hukuk sistemine sahip olduğu göz ardı edilmeme-

lidir. Zira Hanefi mezhebi diğer mezheplere göre had cezalarının uygulanması konusunda çok daha titiz davranmış ve cezaların hükme bağlanması hukuken çok daha zor şartlara bağlanmıştır.

Yazar eserde zaman zaman ceza hukuku uygulamalarında gördüğü yanlışları eleştirmektedir. Mesela, Osmanlıda haksız kürek cezaları üzerinde durmakta ve bu durumun forsa ihtiyacı sebebiyle meydana geldiğini belirtmektedir. Zira her türlü suçta veya suçlu olduğu iddia edilenlere fıkıh ahkâmı tevil edilerek ve kanunlar zorlanarak kürek cezası verilmesi yoluna gidilmiştir (s. 62). Bununla birlikte yazarın bu eleştirisi, Osmanlı devlet idaresinde İslam ceza hukukundan büyük bir kopuş olarak düşünülmemelidir. Zira tazir suçlarına verilecek cezalar konusunda İslam, idareye hiç de azımsanmayacak türde yetkiler tanımıştır.

Esere göre Osmanlıda tazir cezası kapsamındaki suçlara verilecek cezaların kanunlaştırıldığını diğer değişmez kuralların ise temel fıkıh kaynaklarına havale edildiğini anlıyoruz. Yani kanunlaştırma, hadler, kısas, diyet ve keffaret gibi değişmez şeri hükümler için değil hâkime takdir yetkisi tanıyan boşlukları doldurma amacını taşır (s. 120). Yine eserde Osmanlıda kanunlaştırma faaliyetlerinin özellikle Tanzimat sonrası dönemde yoğunlaştığını, bunda devletin ıslahat yapılmaya zorlanmasının etkisi olduğu belirtilir (ss. 77, 204).

Osmanlı devletinde 19. yüzyıl başından itibaren bir takım ıslahatlar yapılmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi de hukuk alanındaki ıslahatlardır. Gayri müslim azınlık hakları konusunda sıkıntıya düşen devlet çareyi, Şer'i mahkemelerin yanı sıra din farkı gözetmeksizin herkese ortak hukuk hizmeti sunan mahkemeler kurmak şeklinde aramıştır. Ancak Osmanlıda Tanzimat sonrası hukuk sisteminin bozulmasında Şer'iye ve Nizamiye mahkemelerinin hukukta iki başlılığa sebep teşkil ettiği ve böylece hukuk sisteminin problemlerinin arttığına dikkat çekilmektedir (ss.105, 134).

Yazara göre hukuk sisteminin bozulması bununla kalmamış değişmez şeri cezalarda da kopuşlar başlamıştır. Ona göre Tanzimat sonrası zina gibi had cezası gerektiren suçlara had cezası uygulanmayarak İslam fıkından kopuşun başladığı görülmektedir (ss. 177-186-192). Ancak kısas ve diyet gibi vücut dokunulmazlığına

karşı işlenen bazı şeri cezaların uygulanması, bu kopuşun zaman zaman istisnalarının da olduğunu göstermektedir. (s. 199) Böylece eserden hareketle Tanzimat sonrası İslam ceza hukukunda kopuşun azdan çoğa doğru olumsuz bir ilerleme kaydettiği yorumunu yapabiliriz.

Yazara göre şeri cezalardan kopuşun bir diğer ayağı olarak Osmanlı aydınlarında birçok batı hayranı bulunması ve bunların mümkün olduğu kadar batı menşeli kanunları icra etme, benimseme taraftarı olmaları zikredilir (s. 235). Yazarın bu eleştirisi bir yere kadar haklı görünse de Osmanlı hukukçularını tümüyle zan altında bırakacak bir yaklaşımdan da sakınmak gerekir. Zira az bir kısım aydın takımı batı menşeli kanunları olduğu gibi tercüme edip benimseme taraftarı olsa da, azımsanmayacak sayıda söz sahibi aydının bu kanunların mutlaka ülkenin ihtiyaçlarına göre kendi hukuk sistemi içerisinde yorumlandıktan sonra uygulama sahasına konulması gerektiği yönünde olumlu bir kanaate sahip olduğunu da belirtmek gerekir.

Yazara göre Osmanlı devletinde Tanzimat sonrası hukuk sistemindeki bozukluklar çok yönlü bir yapı sunmaktadır. Sorunun sadece kanunlarda değil rüşvet ve yolsuzluk başta olmak üzere uygulayıcıların kifayetsizliği; halkın yozlaşması ve neticede suç oranlarının çok artması, artık cezalandırmanın caydırıcı olmaktan çıkması gibi parametrelerden dolayı emniyet kuvvetlerinin olayları takip edemez hale gelişi de kanunların uygulanmasında büyük bir sorun teşkil etmekteydi (s. 218, 234).

Sonuç olarak; tartışmanın yoğun yaşandığı ancak kanaatimizce yetkin çalışmaların az bulunduğu Tanzimat sonrası dönemin ele alınışı eseri önemli kılan hususlardandır. Eser, Osmanlı'da yargılama ve ceza hukukunun serüveni, bir nevi geçiş dönemi olan Tanzimat devrindeki ceza hukuku uygulamaları ve günümüzde İsviçre Medeni kanunu baz alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanununu hazırlayan amilleri anlamada büyük bir öneme sahiptir. Ceza hukuku alanında çalışma yapan günümüz hukukçuları başta olmak üzere, ilahiyat fakültesi öğretim üyeleri, öğrencileri ve alana ilgi duyanlar için anlaşılır bir eserdir. Konuyla ilgili daha derin bilgi edinmek isteyenler için de bir başlangıç eseri mahiyetinde okunmasının ve sonrasında eserin dipnotlarında ve kaynakçasında yer alan mufassal kaynaklara müracaat edilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.